

Σεβασμός στη διαφορά

Εταιρεία για την Ανάπτυξη και
τη Δημιουργική Απασχόληση
των Παιδιών

Εταιρεία για την Ανάπτυξη και τη Δημιουργική Απασχόληση των Παιδιών
Αβέρωφ 10, 104 33 Αθήνα, Τηλ./Fax: 210 8224487
www.esdap.gr

Με την οικονομική υποστήριξη του:
Bernard van Leer Foundation

Η εκτύπωση έγινε με την ευγενική χορηγία του Εκδοτικού Οργανισμού Λιβάνη.

ISBN
978-960-88178-1-4

όλοι Διαφορετικοί
όλοι Ισοί...

Πρόγραμμα επιμόρφωσης διαπολιτισμικής αγωγής Αίσωπος¹

Αναγνωστοπούλου Λένα
Ρήχα Βασιλική

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η μετατροπή της Ελλάδας σε χώρα υποδοχής οικονομικών και πολιτικών μεταναστών όξυνε τα προβλήματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Δαμανάκης, 1997). Ο πληθυσμός των παιδιών με διαφορετικά εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ανέρχονταν το 2002 σε ποσοστό 12,3%, ενώ πριν από δέκα χρόνια ήταν μόλις στο 0,5% (Εφημερίδα «Το Βήμα», 2002).

Το γεγονός αυτό ανέδειξε όχι μόνο το θέμα της ανομοιογένειας μεταξύ των μαθητών αλλά και την ελλιπή προετοιμασία των εκπαιδευτικών να αντιμετωπίσουν αυτήν την κατάσταση. Έθεσε σε αμφισβήτηση την εθνοκεντρική αντίληψη βάσει της οποίας είχαν οικοδομηθεί τα μέχρι τώρα αναλυτικά προγράμματα (Ανδρούσου, 1996, σ.16) και έβαλε στο προσκήνιο την αναζήτηση καινούργων εκπαιδευτικών πρακτικών.

¹ Μέρος του προγράμματος "Αίσωπος" έχει δημοσιευθεί στο Μπαγάκης, 2005.

Στον προσχολικό χώρο η ανάγκη της διαπολιτισμικής αγωγής έγινε ιδιαίτερα αισθητή εξαιτίας της αυξημένης εισροής αλλοδαπών παιδιών, το ποσοστό των οποίων σε ορισμένους παιδικούς σταθμούς κυμαίνεται από 60% έως και 90%, όπως, για παράδειγμα, σε Δήμους της Αττικής. Ωστόσο οι μελέτες για τη διερεύνηση των παραγόντων που ευνοούν την προσαρμογή αυτών των παιδιών στην προσχολική βαθμίδα σπανίζουν, αν και αποτελούν μία μεγάλη πρόκληση για την αναθεώρηση, όχι μόνο των εκπαιδευτικών πρακτικών, αλλά και των αντιλήψεων των παιδαγωγών.

Με αφετηρία τους παραπάνω προβληματισμούς η επιστημονική επιτροπή της ΕΑΔΑΠ, με την υποστήριξη του ιδρύματος Bernard Van Leer και τη συνεργασία του Τμήματος Βρεφονηπιοκομίας του ΤΕΙ Αθίνας ανέλαβε, από το 1999 μέχρι σήμερα, να σχεδιάσει και να εφαρμόσει το πρόγραμμα διαπολιτισμικής αγωγής «Αίσωπος».

1. Οι στόχοι του προγράμματος

Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος «Αίσωπος» αφορούν:

- στη διερεύνηση παιδαγωγικής προσέγγισης, η οποία συμβάλλει στην καταπολέμηση κάθε είδους διάκρισης και στην αποδοχή της ετερότητας των παιδιών από τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές τους,
- στη δημιουργία διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στο οποίο, όχι μόνο θα συνυπάρχουν άτομα διαφορετικής εθνικής, πολιτισμικής, κοινωνικής, θρησκευτικής προέλευσης, αλλά μέσα από την επικοινωνία και τις ανταλλαγές θα εξασφαλίζονται δημιουργικές αλληλεπιδράσεις.

Οι επιμέρους στόχοι του προγράμματος «Αίσωπος» αφορούν:

- στην οριοθέτηση παιδαγωγικών πρακτικών διαπολιτισμικής αγωγής, οι οποίες θα είναι εφαρμόσιμες, μετρήσιμες και αξιολογήσιμες,
- στην αναζήτηση τρόπων συνοδείας και υποστήριξης των παιδαγωγών σε θεωρητικό και μεθοδολογικό επίπεδο,
- στο «άνοιγμα» του προσχολικού θεσμού προς την κοινότητα μέσα από τη συνεργασία, κατά πρώτο λόγο με τους γονείς, και γενικότερα με άλλους κοινωνικούς συνεργάτες, όπως συλλόγους, επαγγελματίες, κατοίκους της γειτονιάς κ.λπ.

2. Η μεθοδολογία του επιμορφωτικού προγράμματος «Αίσωπος»

Η επιλογή των στόχων οριοθέτησε σε μεγάλο βαθμό τη μέθοδο, τη μορφή στελέξεως και το περιεχόμενο της επιμόρφωσης στη διαπολιτισμική αγωγή, στοιχεία που διερευνήθηκαν στην προσχολική βαθμίδα κατά τη διάρκεια τριετούς πιλοτικής φάσης του προγράμματος «Αίσωπος».

Το επιμορφωτικό σχήμα ακολουθεί τις αρχές εκπαίδευσης ενήλικων και εμπνέεται από την έρευνα δράσης (Elliott, 1991) που, όπως έχει αποδειχθεί ερευνητικά (ΕΑΔΑΠ, 2003), λειτουργεί ταυτόχρονα και ως επιμόρφωση για τους συμμετέχοντες, συνδυάζοντας «την διερεύνηση, τη συμμετοχή και την παρέμβαση σε μια ζωντανή κατάσταση» (Βάμβουκας, 1991). Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα «Αίσωπος»:

- *Είναι ενδοσχολικό.* Πραγματοποιείται στο σχολείο, σε άμεση σύνδεση με τις πραγματικές συνθήκες και με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί, όταν υποδέχονται αλλοδαπά παιδιά στην τάξη τους. Κατά το πρότυπο της έρευνας δράσης, οι συμμετέχοντες εντοπίζουν προβληματικές καταστάσεις, που θεωρούν ότι πρέπει να βελτιώσουν και αναζητούν τρόπους επίλυσής τους. Για παράδειγμα, πολλές φορές διαπιστώνεται ότι οι συνθήκες που επικρατούν σε μια τάξη συμβάλλουν στην περιθωριοποίηση των αλλοδαπών παιδιών. Σ' αυτές τις περιπτώσεις το ζητούμενο είναι ποια προσέγγιση επιτρέπει να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση.

• Έχει *ερευνητικό χαρακτήρα*. Οδηγεί τους παιδαγωγούς να υιοθετήσουν μια ερευνητική στάση (Jorgensen, 1989) γιατί περιέχει:

- τη συστηματική παρατήρηση των συνθηκών που δημιουργούν την προβληματική κατάσταση,
- τη διατύπωση υποθέσεων, που αφορούν σε δράσεις ικανές να δώσουν λύσεις στα προβλήματα. Για παράδειγμα, ορισμένες δραστηριότητες ευνοούν την αλληλαγωγία και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των παιδιών και αποτελούν επιπλέον μια αναγνώριση των πολιτισμικών καταβολών του κάθε παιδιού,
- την επαλήθευση των υποθέσεων μέσα από την εφαρμογή,
- τη συστηματική αξιολόγηση και, κατά περίπτωση, τον επαναπροσδιορισμό των παρεμβάσεων (Cohen και Manion, 2000).

• Είναι *συμμετοχικό και συνεργατικό*. Από τη στιγμή που οι παιδαγωγοί συναποφασίζουν να αλλάξουν μια συγκεκριμένη κατάσταση, η κοινή απόφαση τους δεσμεύει αλλά και τους κινητοποιεί, έτσι ώστε να συμμετέχουν όλοι σε δημιουργικά σχέδια παιδαγωγικής δράσης (Βάμβουκας, 1991). Το γεγονός αυτό προϋποθέτει συλλογική προσπάθεια και συνεργασία μεταξύ τους, στο πλαίσιο μιας συγκροτημένης και σταθερής ομάδας, η οποία προσδιορίζεται ως «παιδαγωγική ομάδα» (ΕΑΔΑΠ, 2003). Η παιδαγωγική ομάδα αποτελεί, επίσης, τον χώρο όπου βιώνονται βασικές αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής, όπως ο ισότιμος διάλογος μεταξύ όλων των μελών, η αναγνώριση του συναδέλφου και η αποδοχή της όποιας ιδιαιτερότητάς του.

• Είναι *επιμορφωτικό* και συνδυάζει την πράξη με τη σκέψη (Piaget, 1970). Ο σχεδιασμός των δράσεων, η αντιπαράθεση με την πραγματικότητα κατά τις εφαρμογές και η συστηματική ανάλυση των πεπραγμένων συμβάλλουν στην αναθεώρηση παλαιών απόψεων και στην κατάρκτηση νέων γνώσεων. Οι ομαδικές διεργασίες, δηλαδή οι ανταλλαγές και οι αλληλεπιδράσεις με συναδέλφους (Wallon, 1970), επιτρέπουν τον αναστοχασμό (Ovns, 2002), τη διεκρίνιση εννοιών και δημιουργούν μια δυναμική που ευνοεί τη «συναικοδόμηση» των γνώσεων (CRESAS, 1991). Η δυναμική αυτή ωθεί κάποια στιγμή τους επιμορφούμενους σε θεωρητικές αναζητήσεις. Η αντιπαράθεση της θεωρίας με την πράξη τους οδηγεί να επαναπροσδιορίσουν παλαιές θεωρήσεις, να διατυπώσουν νέες υποθέσεις, να θεωρητικοποιήσουν την ίδια τους την πράξη.

• Είναι *βιωματικό*. Μέσα από εργασίες σε ομάδες, τεχνικές επικοινωνίας, μελέτη περιπτώσεων, παιχνίδια ρόλων κ.ά., οι επιμορφούμενοι δίνουν καταστάσεις που δημιουργούνται από τη συνάντηση με τον «άλλο», τον «διαφορετικό» και προσεγγίζουν μηχανισμούς που γεννούν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Με αυτόν τον τρόπο οδηγούνται σταδιακά στην αναθεώρηση των στάσεων και των αντιλήψεών τους.

• *Εισάγει αποτελεσματικό τρόπο στελέκωσης των επιμορφούμενων*. Η ιδιαιτερότητα του τρόπου επιμόρφωσης έγκειται και στο γεγονός ότι οι επιμορφωτές στο πρόγραμμα «Αίσωπος» υιοθετούν τον ρόλο που διαδραματίζουν οι ερευνητές στο πλαίσιο της έρευνας δράσης. Αποτελούν μέλη της «παιδαγωγικής ομάδας», συμμετέχοντας ισότιμα σε όλα τα στάδια της επιμορφωτικής διαδικασίας. Κύριο μέλημά τους είναι η εμπλοκή του συνόλου του προσωπικού στην εφαρμογή και στις αναλύσεις των

δράσεων. Δίχως να καθοδηγούν και να μεταδίδουν γνώσεις με ακαδημαϊκό τρόπο, υποστηρίζουν μεθοδολογικά και θεωρητικά τις προσπάθειες των επιμορφούμενων, συνδέοντας τις προηγούμενες επαγγελματικές τους εμπειρίες με τις νέες και γενικότερα την πράξη με τη θεωρία. Οι δράσεις εξελίσσονται βάσει των ερωτημάτων που θέτουν οι επιμορφούμενοι και οι επιμορφωτές, παρά φροντίζουν να μην παρεκκλίνουν από το πνεύμα της διαπολιτισμικής αγωγής, τους ενθαρρύνουν να οικοδομούν τη γνώση μέσα από τον προσωπικό τους τρόπο και ρυθμό (Rogers, 1999, Νογέ και Ρίβετσαυ, 1999). Οι επιμορφωτές εμπιχώνουν τις βιωματικές συνεδρίες συνοδεύοντας τις εμπειρίες και τις αναζητήσεις των συμμετεχόντων και μεριμνώντας ώστε να μην αποκλίνουν από το πλαίσιο της επιμόρφωσης. Τέλος, εξασφαλίζουν «συμμετρικές σχέσεις» (Schwartz, 1973 και 1977) μεταξύ των μελών της ομάδας, δηλαδή το δικαίωμα του καθενός να συμμετέχει ανάλογα με τις δυνατότητές του και να υποστηρίξει τις απόψεις του, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη από τους υπόλοιπους.

• *Επικεντρώνεται σε περιεχόμενα τα οποία απορρέουν από τους στόχους της διαπολιτισμικής αγωγής και αφορούν:*

- στον σχεδιασμό και την εφαρμογή σχεδίων παιδαγωγικής δράσης (Helm και Katz, 2002). Στο πλαίσιο της παιδαγωγικής ομάδας, τα μέλη της (παιδαγωγοί και ερευνητές) επεξεργάζονται σύνολα δράσεων, τα οποία διαρθρώνονται γύρω από τις αρχές της διαπολιτισμικής αγωγής και καταλήγουν στην αξιοποίηση των πολιτισμικών στοιχείων από τις πατριδες των παιδιών, στην προσέγγιση των γονέων και στη συμμετοχή τους στη ζωή του παιδικού σταθμού,
- στη *ρυθμιστική αυτοαξιολόγηση* των δράσεων από τους ίδιους τους επιμορφούμενους (Αναγνωστοπούλου και Παπαπροκόπιου, 2003). Βάσει των στόχων της διαπολιτισμικής αγωγής, τα μέλη της παιδαγωγικής ομάδας προσδιορίζουν τα κριτήρια που θα τους επιτρέψουν να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα των δράσεων².

3. Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα «Αίσωπος» σχεδιάστηκε στοχεύοντας στην κατάρκτηση συγκεκριμένων γνώσεων και δεξιοτήτων από τους επιμορφούμενους, όπως:

- η εξοικείωση με βασικές έννοιες της διαπολιτισμικότητας,
- η ικανότητα σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης σχεδίων παιδαγωγικής δράσης διαπολιτισμικής κατεύθυνσης,
- η δημιουργική συνεργασία με ενήλικες (συναδέλφους, γονείς) ανεξαρτήτως της όποιας πολιτισμικής ή άλλης ιδιαιτερότητάς τους,
- η δυνατότητα διάδοσης των αρχών και των παιδαγωγικών πρακτικών της διαπολιτισμικής αγωγής σε συναδέλφους άλλων σχολείων.

4. Η πιλοτική φάση του προγράμματος «Αίσωπος»

Παρουσιάσαμε με συντομία μια διαδικασία η οποία είναι προϊόν πολυετούς ερευνητικής εμπειρίας και θεωρητικών αναζητήσεων της ΕΑΔΑΠ.

Η πιλοτική φάση του προγράμματος «Αίσωπος» ξεκίνησε το 1999 στον αφρικάνικο παιδικό σταθμό. Λόγω της ιδιομορφίας του συγκεκριμένου ίδρυμα αποτελούσε πρόκληση για την επιστημονική επιτροπή της ΕΑΔΑΠ. Εκείνη την εποχή, σε πολύ αντίθετες συνθήκες (υποδομής, έλλειψης προσωπικού κ.λπ.) φιλοξενούνταν πενήντα περίπου παιδιά μεταναστών, από είκοσι διαφορετικές εθνικότητες, τα οποία παρέμεναν μέχρι και δώδεκα ώρες την ημέρα σε συνθήκες φύλαξης (χωρίς να ακολουθείται έστω και κάποιο στοιχειώδες πρόγραμμα δραστηριοτήτων). Η κατάσταση αυτή διατάρασε τα παιδιά, που εκδήλωναν τη δυσαφορία τους με βίαιες συμπεριφορές, οι οποίες περιείχαν ήδη στοιχεία ρατσισμού.

² Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε σελ. 43-45.

Ακολουθώντας τη μέθοδο έρευνα δράση - επιμόρφωση, που παρουσιάσαμε συνοπτικά, η παιδαγωγική ομάδα (παιδαγωγοί και ερευνητές) επικείμενη να βελτώσει τις συνθήκες, δηλαδή, να δομήσει τον χώρο και τον χρόνο, να οργανώσει τις δραστηριότητες, να αποκαταστήσει την επικοινωνία μεταξύ των παιδιών και παράλληλα να θέσει τις βάσεις της διαπολιτισμικής αγωγής μέσα από τρία διαδοχικά ετήσια σχέδια παιδαγωγικής δράσης:

1. «Ο δικός μας κόσμος», με άξονα τη διερεύνηση πρακτικών διαπολιτισμικής αγωγής. Οι διαδικασίες και οι δράσεις που αποτελούν αυτό το σχέδιο πρόκειται να παρουσιαστούν στο βιβλίο της ΕΑΔΑΠ, με τον ίδιο τίτλο, που προετοιμάζεται αυτήν την εποχή.
2. «Το τρίγωνο: γονείς-παιδιά-παιδαγωγοί» που αφορά στη διερεύνηση μεθόδων και τεχνικών, οι οποίες υποστηρίζουν την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των πλευρών του «τριγώνου». Παρουσιάζονται στο βιβλίο «Μαζί» που έγραψαν οι παιδαγωγοί του σταθμού (ΕΑΔΑΠ, 2004).
3. «Το άνοιγμα του παιδικού σταθμού». Μέσα από το σχέδιο αυτό διερευνώνται οι δράσεις που φέρουν σε επαφή τα παιδιά με τη γύρω πραγματικότητα και ταυτόχρονα εντάσσουν κοινωνικούς συνεργάτες στη σχολική ζωή, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός θεατής να μην παραμένει ένα κλειστό σύστημα, αλλά να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του κοινωνικού συνόλου (ΕΑΔΑΠ, υπό έκδοση).

Το πρόγραμμα «Αίσωπος» συνεχίζεται πάντα στον αφρικάνικο παιδικό σταθμό και αποτελεί ένα «εργαστήριο σε κανονικές συνθήκες», το οποίο συνεισφέρει αποτελεσματικά:

- στην περαιτέρω διερεύνηση πρακτικών διαπολιτισμικής αγωγής,
- στην τελειοποίηση της μεθόδου έρευνα δράση – επιμόρφωση,
- στην αποσαφήνιση του θεωρητικού πλαισίου των παραπάνω θεμάτων.

5. Η διάδοση του προγράμματος επιμόρφωσης στη διαπολιτισμική αγωγή «Αίσωπος»

Ο «Αίσωπος» σχεδιάστηκε με την προοπτική να διαδοθεί σε παιδικούς σταθμούς, νηπιαγωγεία και σχολεία, στα οποία φοιτούν αλλοδαποί μαθητές. Ο Δήμος της Αθήνας το υιοθέτησε αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά την ευαισθησία του στα παιδαγωγικά θέματα, στην επιμόρφωση προσωπικού, καθώς και στα προβλήματα ευπαθών ομάδων.

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε πιλοτικά για ένα χρόνο στον 5^ο και 6^ο Δ.Π.Σ., που βρίσκονται στην περιοχή πλατείας Βάθη και υποδέχονται ένα μεγάλο ποσοστό αλλοεθνών παιδιών. Το χρονικό που εφαρμόστηκε η αναλογία αλλοδαπών-αυτοχθόνων παιδιών ήταν 65% προς 35%. Η επιμορφωτική διαδικασία στην οποία συμμετείχε το σύνολο του προσωπικού (οι δύο υπεύθυνες, οι παιδαγωγοί και το βοηθητικό προσωπικό), στελεχώνονταν από δύο επιστημονικούς υπεύθυνους της ΕΑΔΑΠ³.

6. Μέθοδοι και τεχνικές

Το πρόγραμμα περιέλαβε ένα μεγάλο φάσμα τεχνικών εκπαίδευσης ενηλίκων, οι οποίες συνοψίζονται:

³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την οργάνωση της επιμόρφωσης βλέπε στο κείμενο: Αθροισάουλου, Δ., και Παναζή, Α. Άνοιγμα των τάξεων, άνοιγμα προς τους άλλους. σελ.40.

• *Στη θεωρητική κατάρτιση.* Μέσα από ομαδική μελέτη θεωρητικών κειμένων αλλά και αναλύσεις παιδαγωγικών πρακτικών, οι επιμορφούμενοι εμβάθυναν σε έννοιες και προβληματισμούς που αποτελούν θεμέλιο λίθο της διαπολιτισμικής αγωγής, όπως αυτές της ετερότητας και της ομοιότητας, της κοινωνικής ταυτότητας, της αποδοχής ή της απόρριψης του «διαφορετικού» κ.λπ.

• *Στη βιωματική προσέγγιση.* Οι βιωματικές τεχνικές (Ζουαυ, 2000, Jaques, 2001, Rae, 2003) ενίσχυσαν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της παιδαγωγικής ομάδας και την ενεργό συμμετοχή τους στην κατάκτηση της γνώσης. Ιδιαίτερα, όμως, τους έδωσαν τη δυνατότητα να αναλύουν στάσεις και συμπεριφορές σχετικές με την αντιμετώπιση της διαφορετικότητας.

• *Στην εφαρμογή σχεδίων παιδαγωγικής δράσης* (Katz και Chard, 1992, Frey, 1998). Η μέθοδος αυτή καθιστούσε δυνατή την υλοποίηση των στόχων της επιμόρφωσης, την επαλήθευση ή την αναθεώρηση των υποθέσεων εργασίας των παιδαγωγών, την ανάλυση και την αξιολόγηση των δράσεών τους και ταυτόχρονα έβαζε στο επίκεντρο τα παιδιά, τα ενδιαφέροντά τους και τους τρόπους με τους οποίους επεξεργάζονται νέα ερεθίσματα.

7. Οι άξονες παρέμβασης

Για το πρώτο έτος επιμόρφωσης του προσωπικού του 5^{ου} και 6^{ου} Δ.Π.Σ. το πρόγραμμα περιστράφηκε γύρω από τρεις βασικούς άξονες:

1. *Τη συνεργασία σε όλα τα επίπεδα* με στόχο την αλληλογνωριμία και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ενηλίκων, ενηλίκων-παιδιών και μεταξύ παιδιών. Θεωρούμε ότι οι συνεργατικές διαδικασίες είναι η βάση πάνω στην οποία μπορεί να θεμελιωθεί η αποδοχή και ο σεβασμός της όποιας ιδιαιτερότητας ή διαφορής του συνανθρώπου, ενήλικα ή παιδιού.

2. *Την αξιοποίηση πολιτισμικών στοιχείων* από τις χώρες προέλευσης των παιδιών στο καθημερινό παιδαγωγικό πρόγραμμα των σταθμών. Η επεξεργασία των ανωτέρω στοιχείων καθιστούσε τις διαφορές κατανόητες και αποδεκτές από τα παιδιά και επέτρεπε ταυτόχρονα την ανάδειξη των ομοιοτήτων και των κοινών χαρακτηριστικών των ανθρώπων.

3. *Την προσέγγιση των γονέων* από το προσωπικό των παιδικών σταθμών και την προσάθεια εμπλοκής τους σε ορισμένες δράσεις, με στόχο την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ παιδαγωγών και γονέων και τον εμπλουτισμό του προγράμματος με πολιτισμικά στοιχεία που μπορούν να μεταφέρουν οι ενήλικες.

8. Η αξιολόγηση του προγράμματος

Η αξιολόγηση του επιμορφωτικού προγράμματος θεωρήθηκε ως αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού και της υλοποίησής του (Βεργίδης και Καραλής, 1999). Ήταν μία ερευνητική δραστηριότητα καθοριστικής σημασίας για τη διαπίστωση του βαθμού επίτευξης των στόχων της επιμόρφωσης. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν:

• *Ρυθμιστικές αξιολογήσεις*, οι οποίες λάμβαναν χώρα σε τακτά χρονικά διαστήματα κατά την εξέλιξη των δράσεων, από το σύνολο της παιδαγωγικής ομάδας (επιστημονικούς υπεύθυνους, επιμορφωτές και προσωπικό των δύο σταθμών). Έδιναν τη δυνατότητα στο προσωπικό να εκτιμήσει την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και αν ήταν ανάγκη να προβεί σε νέες ρυθμίσεις.

• *Η ετήσια αξιολόγηση* έγινε με την τεχνική του ανώνυμου ερωτηματολογίου που συμπλήρωσαν οι επιμορφούμενοι. Τα πιο σημαντικά δεδομένα, που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων, αφορούσαν στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ

των μελών του προσωπικού σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές. Οι ομαδικές διεργασίες εκτός του ότι είχαν άμεσες επιπτώσεις σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής (ποσοτική και ποιοτική αύξηση των δράσεων), οδήγησαν τους επιμορφούμενους να προβληματιστούν γύρω από αντιλήψεις σχετικές με συναδέλφους, γονείς, παιδιά και να υιοθετήσουν μια στάση «ανοίγματος» προς τους άλλους και σχετικές ανοχής ως προς τις ιδιαιτερότητες. Όπως και οι ίδιοι οι επιμορφούμενοι επισήμαναν, ο χρόνος της επιμόρφωσης δεν ήταν επαρκής για εκ βάθους αναθεωρήσεις και ανατροπές συνθηκών και στάσεων. Όμως, κατά τη γνώμη τους, ήταν αρκετός για να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη από μεγαλύτερες διάρκειες επιμόρφωσης, περισσότερες ευκαιρίες ανταλλαγών και συνεργασίας μεταξύ τους και με τους γονείς, βαθύτερη ανάλυση των προσωπικών απόψεων και βιωμάτων τους, καθώς και των παιδαγωγικών τους πρακτικών.

• Η *συνολική αξιολόγηση* του προγράμματος πραγματοποιήθηκε από τους επιστημονικούς υπεύθυνους μέσα από διασταύρωση των ερωτηματολογίων, των σημειώσεων από τις ενδιάμεσες ρυθμιστικές αξιολογήσεις και των πρακτικών των συναντήσεων της παιδαγωγικής ομάδας. Η συνολική αξιολόγηση επικυρώνει και συμπληρώνει τις πληροφορίες που προέκυψαν από την ανάλυση των ερωτηματολογίων. Μέσω του προγράμματος επιμόρφωσης διαπιστώνεται η ποιοτική αναβάθμιση του καθημερινού προγράμματος, η ανάπτυξη της ικανότητας των επιμορφωμένων να παρατηρούν τις συμπεριφορές των παιδιών, να εντορίζουν και να αναλύουν παιδαγωγικές καταστάσεις, καθώς και να περαματίζονται αναζητώντας λύσεις. Το προσωπικό σε λίγο χρονικό διάστημα κατανόησε βασικές μεθόδους, ιδιαίτερα αυτήν της ρυθμιστικής αξιολόγησης και, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια (βλέπε επόμενες εισηγήσεις), διερεύνησε μια ολιστική προσέγγιση της διαπολιτισμικής αγωγής αναζητώντας ταυτόχρονα και θεωρητική υποστήριξη. Το κλίμα εμπιστοσύνης που είχε δημιουργηθεί, καθώς και οι βιωματικές προεγγύσεις, συνέβαλαν ώστε να εκφραστούν ελεύθερα και αβίαστα οι απόψεις των συμμετεχόντων, να αναλυθούν αντιστάσεις και να αναζητηθούν τρόποι για την ισότιμη αντιμετώπιση όλων των παιδιών και των οικογενειών τους.

Συμπερασματικά, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι σε σχέση με τον χρόνο που, κατά τη γενική ομολογία του προσωπικού και την άποψη των επιστημονικών υπευθύνων, δεν ήταν επαρκής, τα αποτελέσματα του προγράμματος ήταν θετικά και ενθαρρυντικά. Το γεγονός αυτό, όπως και η ανάγκη για επιμόρφωση στη διαπολιτισμική αγωγή που εκφράζεται συνεχώς από πολλούς παιδαγωγούς, μας οδήγησαν να καταθέσουμε στον Δήμο της Αθήνας μια πρόταση για περαιτέρω διεύρυνση του προγράμματος «Αίσωπος». Εισηγήθηκε την επιμόρφωση του προσωπικού ενός μεγαλύτερου αριθμού παιδικών σταθμών, οι οποίοι μελλοντικά θα αποτελέσουν τις «ομάδες πιλότους» που θα αναλάβουν την περαιτέρω διδασκαλία.

Ευελπιστούμε σε μια θετική απάντηση που θα επιτρέψει και σε άλλους σταθμούς να επωφεληθούν από την επιμόρφωση στη διαπολιτισμική αγωγή.

Βιβλιογραφία

- ACEPP (1998) *Ouvertures*, Paris, ACEPP, FAS και Van Leer.
Cohen, L. και Manion, L. (2000) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Coutau, S. (2000) Τα Βασικά "Εργαλεία" του Εκπαιδευτή Ενηλίκων, Αθήνα, Μεταίχμιο.
CRESAS (1981) *L'échec scolaire n'est pas une fatalité*, Paris, ESF.
CRESAS (1991) *Naissance d'une pédagogie interactive*, Paris, ESF/INRP.
Elliott, J. (1991) *Action research for educational change*, Buckingham, Open University Press.
Frey, K. (1998) Η "Μέθοδος Project". Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη, Θεσσαλονίκη, Αδελφοί Κυριακίδου.
Helm, J.H. και Katz, L. (2002) *Μέθοδος project και προσχολική εκπαίδευση*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Jaques, D. (2001) *Μάθηση σε ομάδες*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Jorgensen, D. (1989) *Participant observation. A Methodology for Human Studies*, London, Sage Publications.
Katz, L. και Chard, S. (1992) *Engaging Children's Minds: The Project Approach*. Norwood, New Jersey, Ablex.
Nagy, D. και Viteveau, J. (1999) *Πρακτικές Οδηγός του Εκπαιδευτή*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Ovns, P. (2002) *Συνεργατική έρευνα δράσης για την επαγγελματική ανάπτυξη των αγγλικών εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις φυσικές επιστήμες*, στο Μπαγάκας, Γ. (επιμ.) *Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Piaget, J. (1970) *La naissance de l'intelligence chez l'enfant*, Paris, Delachaux et Niestlé.
Roe, L. (2003) *Γίνε ο καλύτερος εκπαιδευτής*, Αθήνα, Κριτική.
Rogers, A. (1999) *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Schwartz, B. (1973) *L'éducation demain*, Paris, Aubier-Montaigne.
Schwartz, B. (1977) *Une autre école*, Paris, Flammarion.
Wallon, H. (1970) *De l'acte à la pensée*, Paris, Flammarion.
Αναγνωστοπούλου, Α. και Παπαροκοπού, Ν. (2003) «Τα μεθοδολογικά "εργαλεία"», στο ΕΑΔΑΠ, *Προς μια συνεργατική και συμμετοχική επιμόρφωση στην προσχολική αγωγή*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, σ. 77.
Αναγνωστοπούλου, Α., Χριστοπούλου, Ε., Τουρίδου, Π., Βασιλ, Δ. και Kisser, O. (2002) «Το πρόγραμμα "Αίσωπος": Μια ερευνητική προσέγγιση στη διαπολιτισμική αγωγή», στο Μπαγάκας, Γ. (επιμ.) *Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
Ανδρούσου, Α. (1996) «Διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαιδευτική πρακτική», στο Βαφέα, Α. (επιμ.) *Το πολύχρωμο σχολείο*, Αθήνα, Νήσος.
Βάμβουκας, Μ. (1991) *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*, Αθήνα, Γρηγόρης.
Βεργινός, Δ. και Καραλής, Θ. (1999) *Σχεδιασμός, Οργάνωση και Αξιολόγηση Προγραμμάτων*, Πάτρα, ΕΑΠ.
Δαμανάκης, Μ. (1997) *Η Εκπαίδευση των Πολιτισμικών και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg.
ΕΑΔΑΠ (2003) *Προς μια συνεργατική και συμμετοχική επιμόρφωση στην προσχολική αγωγή*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
ΕΑΔΑΠ (2004) *Μαζί. Παιδαγωγοί και γονείς στο διαπολιτισμικό σχολείο*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
ΕΑΔΑΠ (υπό έκδοση) *Ανοίξαμε την πόρτα... και συναντήσαμε τη ζωή. Η σχέση μεταξύ προσχολικών ιδρυμάτων και κοινωνικών συνεργατών*, Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
Εφημερίδα «Το ΒΗΜΑ» (2002) *Η σχολική Βαβέλ και η αγωνία του δασκάλου*, 6 Ιανουαρίου 2002.
Μπαγάκας, Γ. (επιμ.) (2005) *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*, Αθήνα, Μεταίχμιο.